

DEMÉNY PÉTER

PERISZKÓP ZAKÓBAN

Markó Béla: *A költészet rendeltetészerű használatáról*

■ Markó Béla mindig is esszéíró költő volt. Már az 1985-86-os *Igaz Szóban* elkezdte *Irodalom és iskola* című rovatát, melynek anyagát később *Olvassuk együtt* című kötetében adta közre. Ebben nagy magyar verseket elemzett a *Kőműves Kelemenné* balladájától *A puszta, télenig* és az *Ősz és tavasz között* című Babits-versőtől Radnóti *Hetedik eclogájáig*.

Mindebből az is látszik, hogy mindig is egy pedagógiai hév fűtötte. El szeretne volna magyarázni, miért jó egy vers, mitől jó, hogyan jó, miért kell feltétlenül elolvasni. El szeretne volna magyarázni, miért fontos az irodalom, s ez természetesen azt is jelenti, hogy ő maga hitt az irodalom fontosságában. És akármi történt is az elmúlt harminc évben, ebben a hitében nem ingott meg, ahogy maga a Markó-költészet is megdöbbenően egységes még akkor is, ha nyilván nem maradt érintetlen a kor és az élet megannyi kihívásától.

A költészet rendeltetészerű használatáról a költő nyolcadik esszékötete (érdekessé, az *Olvassuk együtt*t a *Transindex* adatbankja és a Wikipédia egyaránt tankönyvként említi), és bár mindössze két közöletlen írás akad benne, azért nem véletlen, hogy a szerző szükségesnek látta új, egységes kontextusba helyezni őket. Ilyen módon egyfajta „Markó-irodalomtörténet” alakul ki belőlük, melyet izgalmas lenne Háty János új könyvével egybeolvasni. Balassitól Adonyi Nagy Máriáig, Aranytól Sütő Istvánig szép ívek rajzolódnak ki, melyek egy különleges és sajátos építményt tartanak meg. És már ez a mazzsoláztatás is elárulja, ami valójában nem is meglepő: hogy

a kötet írója mennyire hű nemcsak a magyar irodalom egészéhez, hanem ahhoz a részhez is, amely számára a minden, vagyis Erdélyhez, a romániai magyar irodalomhoz. Azért sem meglepő ez a hűség, mert hiszen Markó nemzedéktársairól is szó van, azokról, akikkel együtt indultak, és akikkel együtt remélték, hogy egy új, más világot teremthetnek, ha nem is a semmiből, mint Bolyai, hanem éppenséggel a meglévő ellenére.

A cím nagyon jellemző akkor is, ha arra gondolunk, amit írásom elején említettem: a pedagógiai hevületre. A címadó írásban Markó bevallja, hogy a tárgyakat rendeltetésüknek megfelelően szokta használni, és ez a vállalt konzervativizmus rokonszenvenessé teszi egy túlmodern világban. A szerző „rendes embernek” látszik, aki nem tartja kizártnak, hogy remekművek, eredeti gesztusok esetleg a legkispolgáribb környezetből, atmoszférából szökkennek elő – érdemes ezzel a szemmel is elolvasni a Székely János-szöveget. Bizonyára alkati kérdés is ez, meg annak a regisztrálása, hogy akik szertelenül próbáltak kilépni a diktatúrából, azok óhatatlanul rajtavesztettek: Boér Géza, Sütő István és a csupán említett Mózes Attila vagy Györffi Kálmán sorsa tünetértékű (az Adonyi Nagy Mária helyzete annyiban más szerintem, hogy neki a nőiségével is meg kellett küzdenie egy férfiak irányította világban).

Szép ellentmondás az is, hogy Markó többször leszögezi, nem hisz a remekművek különállásában, sőt szöveg és világ különállásában sem, hisz ellenben abban, hogy a remekmű más, mint a költője, többet tud, másként beszél. Ba-

lassi leteperős férfiú volt, mégis ő írta meg a magyar irodalom gyönyörű lemondó versét, a *Hogy Júliára talál, így köszöne néki* címűt; Székely János a me-revségig fegyelmezett, mégis ő mondja egy terem „arcába”: a költészet halott. És miközben egyetértően bólogatunk, aközben látjuk, hogy azért ezek a kettősségek nem oldhatók fel olyan egyszerűen. Ha nem áll külön, miért más? – tehetnék fel a kötekedő, de indokolt kérdést. Csakhogy ezt is ebben a kötetben olvashatjuk: „Végül is nem muszáj feltétlenül feloldanunk ezeket a dilemmákat, hanem meg kell értenünk, hogy a költészet inkább a kérdések és kételyek műfaja, nem a bizonyosságoké, és utólag az olvasó tiszte megadni a válaszokat.” (11.)

Ennek az írásnak, amelyből idéztem, a címe: *Magyar marketing. A modern Ballasi. Az Egy katonának* Markó egyik kedvence már az *Olvassuk együttben*, és valószínűleg éppen ezekért a feloldhatatlan ellentmondásokért. Most azonban azért is említettem meg a címet, hogy a szerző eredetiségéről szóljak néhány szót. Ha esszékről van szó, nehéz megke-rülni ezt a kérdést, hiszen az esszé azért nem tanulmány, mert személyességében is egyedi. „Gyermek- és kamaszkoromban a mindennapi vegyes lekváros kenyér mellett azokat az irodalomkönyveket hordtam iskolatászkámban, amelyeknek szemléletét az ötvenes évek retus-őrjei sugallták” (89.) – ez a kezdés jól jel-zi, meddig megy el a szerző a személyes-ségben. Az idézett bekezdés a *Költő a koponyák hegyén (Dsida Jenőről)* című esszé indítása, melyet még a *Holmiban* olvastam egykor, személyes Markó-olvasatom egyik első darabjaként. *A költészet rendeltetésszerű használatáról* írja nem az önfeltárás eszközeként használja emlékeit, hanem mondhatni az iro-dalom feltárása céljából. Markó Béláról, a magánemberről a választásai révén tudunk meg többet, abból, hogy számtalan-szor idézi Balassit vagy Aranyt, abból, hogy ismételtten elmondja, Ady első két kötetét Reviczky is írhatta volna. Sütő István megjelenik a lakása ajtajában vagy az utca túloldalán, ebből azonban csu-pán az derül ki, ismerték egymást, bará-

tok voltak, korábban az is, hogyan pró-bált a szeku beleszólni a gyászbeszédbe, azt viszont nem tudjuk meg, hogy maga Markó kibe volt szerelmes akkor. A hang magabiztos és nem visszafogott, az érté-kező mozzanatok nem hiányoznak – min-dig világos, hogy kit tart nagy költőnek-írónak, és hogyan: „Kevés persze abból a korból (a nyelvújítás korából – D. P.) az olvasható remekmű. Kazinczytól a ver-sek? Hát nem. A levelek, azok igen, kor-rajzok is. Meg a *Fogságom naplója* és a *Pályám emlékezete.*” (*Reformszonett* – 29.) –, önmagáról ellenben nagyon keve-set árul el ez az ember, aki arra esküszik, hogy érdemes egy vers körülményeivel is tisztában lenni. Zakóban látjuk végig, pa-pucsban soha, és ez a zakóság itt az ön-védelem, a távolságtartás szimbóluma. A „rendeltetésszerű” azt jelenti: korrekt, decens.

Az írásokat négy ciklusba sorolta a szerző. Az *Egy szemöldök teherbírása* a klasszikus magyar irodalmat elemzi Ady Endréig, aki, mint más értelmezések-ben is, korszakküszöbként értelmező-dik. *A galagonya elterjedése* a modern magyar irodalmat vizsgálja Kosztolányi-tól Weöresig. *A csend grammatikája* az erdélyi írókról szól, mégpedig a szerző kortársairól – Dsida az előző tömbben ta-lálható, Székely János, Kányádi, Lász-lóffy Aladár, Szilágyi Domokos, Adonyi Nagy Mária, Sütő István, Boér Géza eb-ben. *A Költők és kapitányok* az alkalmi-bb-személyesebb előadások, körkér-désekre adott válaszok gyűjteménye.

Ez a kötet olyan, mint egy periszkóp: visszapillantunk mindarra, amit Markó Béla írt az irodalomról, és levon-hatjuk a következtetéseinket arra nézve, amit „elsődleges” irodalomként írt. Már a visszafogott személyesség is jó kulcs lehet a Markó-szonettekhez és versek-hez általában, és az is, hogy Aranyt tartja az Ady előtti költészet egyik legfonto-sabb alkotójának, Adyt viszont jóval tu-datosabbnak feltételezi, mint általában. Mint ahogy jó kulcs lehet az is, hogy Markó az *Odüsszeiát* szokta nyaranta ol-vasgatni. Az irodalom mint ellenőrzött és ellenőrizhető kaland – ezt is odaírhat-nánk a borítóra.